

Список використаних джерел

1. Лисенко Н.А. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, спрямовані на вилучення матеріальних джерел доказів під час розслідування шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 6. С. 247–252.

2. Павлова Н. В. Щодо важливості дотримання прав і свобод особи під час проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 190-196.

3. Венгерова Ю. В. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії з вилучення документальних джерел доказів під час розслідування злочинів у сфері туристичної діяльності. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 250-255.

4. Попова І. М. Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла : дис. на здоб. наук. ступ. к.ю.н. зі спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2011. 250 с.

5. Коршун О. В. Проведення обшуку та тимчасового доступу до речей та документів при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. *Юридична наука*. 2020. № 3. С. 199-204.

6. Бургай О. Носії речових доказів. *Закон і бізнес*. 2020. https://zib.com.ua/graphics/logotype_zib_small_ua.gif.

Чорноус Юлія Миколаївна,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Важливою складовою наукового пошуку є вирішення багатогранної проблеми із формування сучасної методології дослідження актуальних у криміналістиці наукових та практичних питань.

Відомо, що провідну роль у кожному науковому дослідженні відіграють гносеологічні завдання, що виникають у

процесі вирішення наукових проблем, а, в свою чергу, одержання результатів під час будь-якої дослідницької діяльності, зокрема у царині юриспруденції, базується на застосуванні комплексу тих чи інших методів наукового пізнання, цілісної методології [1, с. 62].

Значення методології наукового пізнання полягає в тому, що вона дає змогу систематизувати весь обсяг наукового знання і забезпечити умови для розроблення подальших напрямів дослідження. Головним завданням методології наукового пізнання є синтез накопичених наукових знань, що надає можливість забезпечити використання досягнень розвитку науки на практиці [2, с. 14]. У свою чергу, у вузькому розумінні методологію визначають як систему методів наукового дослідження.

Криміналістична наука, з погляду А. В. Іщенка, – це цілеспрямована діяльність із вивчення певних законів, закономірностей, фактів, обставин, взаємозв'язків та продукування на основі такого вивчення нових наукових знань. Загалом криміналістика вивчає діяльність. Традиційним об'єктом її інтересу є діяльність з розкриття, розслідування та попередження злочинів [3, с. 32].

На сучасному етапі розвитку юриспруденції вироблення методологічного інструментарію є невіддільною атрибуцією правової науки, а питання методології є кореневими, найбільш значущими в структурі будь-якого фундаментального наукового дослідження, в тому числі, в царині наук кримінально-правового циклу, і безпосередньо – криміналістики, формуючи методологічні засади сучасних криміналістичних наукових досліджень.

Адже під час цих досліджень від вмілого застосування широкого спектру методологічного інструментарію в проекції досягнення мети та завдань наукового пошуку прямо залежить можливість встановлення якісно нових результатів конкретного наукового дослідження. А тому, розділяємо думки М.В. Костицького, Н.В. Кушакової-Костицької про те, що застосована методологія у таких дослідженнях аж ніяк не може бути по своїй суті лише формальним «перерахуванням» відповідних методів, *postfactum* [4, с. 15; 5, с. 24–25].

Водночас, незважаючи на те, що в юриспруденції твердження «наукове дослідження неможливе без методології» вже стало аксіомою, в наукових колах до сих пір обговорення питань застосування окремих методів та методології загалом відбувається не тільки в діапазоні обрання світоглядних концепцій про право, юридичну діяльність, правопорушення та інші явища

правової дійсності, а й у контексті питання про дійсно об'єктивну потребу методології під час здійснення правових досліджень, або ж це застаріла формальність, започаткована в радянські часи для надання наукоподібності певним напрацюванням у галузі гуманітарних дисциплін [5, с. 24].

Отже, проблематика єдиної та цілісної методології в юридичних науках, зокрема, у сучасній доктрині наук кримінально-правового циклу, й зокрема, відповідно до предмету обговорення – криміналістики, щодо визначення методологічних засад криміналістичних наукових досліджень, є недостатньо висвітленою у сучасних наукових джерелах. Слід підкреслити внесок провідних вчених кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, які сформували методологічні засади криміналістичних наукових досліджень. Це праці В.П. Бахіна, В.К. Весельського, А.В. Іщенко, В.С. Кузьмічова, Ф.М. Сокирана та ін. Однак, за сучасних умов, розвитку юриспруденції, сформовані науковцями засади вимагають оновлення.

Водночас особливу складність мають саме ті проблеми, формулювання яких здійснюється на стику декількох галузей науки. Однією із окреслених проблем є наукове забезпечення комплексних криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень (корупційні кримінальні правопорушення, кіберзлочини, воєнні злочини та ін.). Вирішення таких проблем, безперечно, потребує синергії в наукових розвідках, у першу чергу, з теорії кримінального процесу, кримінального права та криміналістики, забезпечуючи комплексний підхід, базуючись на системі фундаментальних теоретико-методологічних засад.

Як відзначає А.В. Іщенко, формування нових методологічних підходів у криміналістиці далеко не завжди означає відкриття будь-яких положень, що мають загальне для всієї юридичної науки значення. Скоріш навпаки, нові методологічні підходи забезпечують залучення нових саме для криміналістики, або активізацію використання відомих у криміналістиці загальнонаукових фундаментальних понять, категорій, концепцій, теорій, досягнень якомога ширшого кола різноманітних галузей знань для вирішення проблем криміналістичної науки. Інакше кажучи, новизна підходів має визначатися з позиції первинності їх саме для криміналістики [3, с. 23].

Що ж стосується значення методології, наприклад, для здійснення досудового розслідування, слушно видається думка британського дослідника І. Еветта, згідно з якою першочерговою є роль саме практичного досвіду в царині слідчої діяльності та криміналістичних експертиз [6].

А відтак вважається логічним те, що задля забезпечення науково-практичних результатів, комплексності та повноти фундаментального дослідження багатоступневих питань, пов'язаних з особливостями криміналістичних наукових досліджень, спочатку доцільно з достатньою глибиною дослідити методи наукового пізнання та з їх урахуванням визначити цілісну методологію пізнання криміналістичного явища.

Отже, слід підкреслити, що системоутворювальним елементом методології пізнання, її базовою категорією постає метод.

Метод – це спосіб дослідження певної проблеми за допомогою впорядкованої сукупності правил, принципів і прийомів вивчення явищ і закономірностей розвитку природи, суспільства й мислення [7, с. 38].

Кожен науковий метод має відповідати таким критеріям, як: ясність (загальнозрозумілість методу); детермінованість (чітка послідовність використання методу); націленість (підпорядкованість методу досягненню певної мети, розв'язанню певних конкретних завдань); результативність (здатність методу забезпечувати досягнення певної мети); надійність (здатність методу з великою ймовірністю забезпечувати отримання бажаного результату); економічність (здатність методу досягати певних результатів із найменшими втратами засобів і часу) [8, с. 98].

Субординаційний взаємозв'язок між методологією та методами, на думку В.Г. Лукашевича та І.В. Солов'євич полягає в тому, що методологію можна розглядати як генеральний шлях пізнання, а метод – як спосіб вивчення явищ матеріальної дійсності. Це алгоритм (правило), що встановлює послідовність використання певних засобів для досягнення запланованої мети [9, с. 25].

Науковці пропонують різні класифікації методів дослідження. Узагальнивши їх, пропонуємо об'єднати їх у такі групи: 1) філософські методи, що ґрунтуються на філософських принципах руху й розвитку; сходження від абстрактного до конкретного; історизму; взаємозв'язку; причиновості; 2) загальнонаукові методи (традиційні: спостереження, аналіз і

синтез, індукція і дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, узагальнення, сучасні: моделювання, системний, формалізації, ідеалізації, аксіоматико-дедуктивний); 3) конкретно-наукові методи (групи конкретно-наукових і спеціальних [10, с. 83] або внутрішньо- та міждисциплінарних [11, с. 40–64]).

Разом з тим, визначаючи методологію дослідження, варто навести думку М.В. Костицького, який наголошує на тому, що у формулюванні методології в юридичній науці необхідно відмовитися від ієрархії методологій, що визначається як філософська, загальнонаукова, конкретно-наукова. Методології доцільно «розташувати» по горизонталі, й використовувати їх може вчений за власним вибором. Це може бути юснатуралістична, позитивістська, діалектична, синергетична чи інша методологія. Не обов'язково зашорювати себе виключно однією методологією, можна використовувати методи з різних методологій (у розумних, звичайно, межах), тобто методика конкретного наукового дослідження може виглядати як мозаїка методів [12].

Отже, розроблюючи методологію криміналістичних наукових досліджень, слід враховувати аргументи сучасних учених щодо багаторівневості відповідного методологічного інструментарію, в основі якого повинен бути широкий спектр методів, тісно пов'язаних між собою, та які доповнюють одне одного, і завдяки чому наукове знання, отримане внаслідок застосування цілісної методології із використанням практично всього методологічного арсеналу науки, буде якісно відрізнитися від того, що здобує завдяки використанню одного конкретно-наукового методу [1, с. 65].

Водночас, варто врахувати, що коректність визначення певної методології та дієвість застосування конкретних або комплексу методів дослідження відбувається під впливом наукових традицій, сформованих у межах криміналістичної науки.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю.М., Шмітько В.В. Теоретико-методологічні засади дослідження розслідування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди. *Філософські та методологічні проблеми права* : наук. журн. / [редкол.: М. В. Костицький (голов. ред.) та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. № 2 (26). С. 61-72. DOI: <https://doi.org/10.33270/02232602.61>

2. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2003. 116 с.

3. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : монографія; за ред. І. П. Красюка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 359 с.
4. Костицький М.В. Деякі аспекти філософських і методологічних проблем наук процесуального права : *Актуальні проблеми теорії та практики нотаріального, цивільного, виконавчого процесів: співвідношення і взаємодія* : матеріали І Міжнар. наук. конф. (21 лют. 2013 р.). Київ : КНУ ім. Т. Шевченка. С. 12–18.
5. Кушакова-Костицька Н.В. Методологічні проблеми сучасних правових досліджень : об'єктивна необхідність чи суб'єктивна формальність. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2013. № 1-2. С. 23–31.
6. Evett I. The logical foundations of forensic science: towards reliable knowledge. *Philosophical Transactions of the Royal Society*. 2015. Vol. 370. P. 1–10. DOI: <http://dx.doi.org/10.1098/rstb.2014.0263>.
7. Формула якісного правового дослідження: навч. посіб. / Д. П. Євтеєва, В. С. Батиргарєєва, А. В. Лапкін / за ред. В. С. Батиргарєєвої. Харків: Майдан, 2024. 110 с.
8. Колесников О.В. Основи наукових досліджень. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 141 с.
9. Лукашевич В.Г., Солов'євич І.В. Методологія правових досліджень: багаторівневість поняття. *Науковий вісник Української академії внутрішніх справ*. 1996. № 2. С. 24–33.
10. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 206 с.
11. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. / [авт.-упоряд.: А.Є. Конверський, В.І. Лубський, Т.Г. Горбаченко та ін.] ; за ред. А.Є. Конверського. Київ : Центр учб. літ., 2010. 352 с.
12. Костицький М.В. Філософсько-правові питання методології юридичної науки. *Філософські і методологічні проблеми права*. 2011. № 2. С. 13–26.